

A kirándulás tapasztalatainak megbeszélése

A tanulmányi kirándulás fontos mozzanata a tapasztalatok megbeszélése, a tanulók által vállalt feladatok értékelése. Az értékelő munka során a tanulók tapasztalatait, ismereteit, élményeit megerősítjük, rendszerezzük, hogy a későbbi felhasználás lehetőségét biztosítsuk.

Kedvező hatást váltanak ki az iskolai munkában a tanulók tapasztalatairól, élményeiről szóló írások, fotók, amelyek közül a legjobbakat falíújságra, tablóra helyezünk. Ezáltal tájékozódhat az iskola tanulóifjúága a kirándulás fontosabb eseményeiről, érdekességeiről, s felkelthetjük az érdeklődésüket, vágyat ébreszthetünk bennük a bejárt terület megismerésére, hasonló kirándulások szervezésére.

IRODALOM

- Andor György:* Tanulmányi és egyéb kirándulás a szakmunkásképzőben. = Földrajztanítás, 1986/6. 178-193 p.
- Fehér József:* A földrajztanítás módszertana. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 262-271. p.
- Jónás Ilona:* Tanulmányi séták, kirándulások az általános iskola 6., 8. osztályában. = Földrajztanítás, 1986/5. 129-147. p.
- Köves József – Síkó Ágnes:* A földrajz tanítása. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 243-248. p.
- Köves József:* Tanulmányi séták az általános iskola 1-5. osztályában. = Földrajztanítás, 1986/4. 97-115. p.
- Leél-Óssy Sándor:* Földrajzi tanulmányi kirándulások. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 123. p.

KORMÁNY GYULA

A környezeti oktatás és képzés helyzete Magyarországon

A múlt évben a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem megnyerte a fenti című PHARE-151 jelzésű pályázatot. Ennek három fejezetéből (állapotfelmérés, intézkedési terv és javaslatok a jövőre) az első kettő már elkészült. A tanulmány felöleli az óvodai, általános iskolai és középfokú képzést, a felsőoktatást és az iskolán kívüli tudatformálást. A felmérés több száz hazai oktatási intézményben használt közel háromezer tankönyv, egyetemi jegyzet és egyéb szakmai írásmű alapján készült, és a nyugat-európai tapasztalatokat is figyelembe vettük.

Az alábbiakban ennek a közoktatást érintő legfontosabb megállapításait ismertetjük (megjegyezzük, hogy az eddig elkészült 2000 oldalas tanulmánynak a pedagógusok számára összeállított „sűrítőmánya” is több kétszáz oldalnál).

Általánosságban megállapítottuk:

- a szakemberek között állandó vita tárgya, hogy a környezet- és természetvédelmi ismereteket külön tantárgyként lenne-e szerencsésebb tanítani, vagy valamennyi szóbajöhető közismereti tantárgy anyagába szervesen beépítve (erre legalkalmasabbnak a földrajz, a biológia és a kémia látszik);
- a természettudományi ismeretek tudása és a környezetet védő magatartás között nincs meg a feltételezett összefüggés (például aki ismeri a kígyót, még nem biztos, hogy meg is védi azt);

- a tanulók környezeti (ökológiai) jellegű ismeretei viszonylag szilárdak és pontosak, amit azonban rendkívül nehézkesen alkalmaznak, az ok-okozati összefüggések felismerésére kevésbé képesek;
- a tanulók környezettel szembeni magatartása többségében barátságos, ugyanakkor felelősségérzetük nem megfelelő;
- a környezeti nevelés problémáival már szinte minden iskola foglalkozik, de az ezzel kapcsolatos nevelési feladatok még nem épültek be az iskolai nevelés-oktatás folyamatába.
- az érzelmi, esztétikai nevelésre az ének, rajz, a magyar irodalom és a történelem tantárgyak is lehetőséget kínálnak, de ezt a feladatot – a fizika és kémia tantárgyhoz hasonlóan – még nem érzik magukénak;
- a környezeti oktató-nevelő tevékenység többé-kevésbé egységes elvek alapján, de gyakorlatilag számtalan megoldási formában folyik;
- olyan tankönyvcsaládokra lenne szükség, amelyek a környezeti nevelés szempontjából egymásra épülnek, az ismereteket integrálják és a jelenleginél jóval színvonalasabb tudásanyagot és szemléletet adnak, amelyek megírásához a jelenleginél jóval felkészültebb pedagógusok kellene;
- a környezettel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat a kötelező tanórákon kell oktatni, hiszen azokon – elméletileg – mindenki részt vesz, a szakkörök, klubok stb. foglalkozásain résztvevő néhány százaléknál „fecske nem csinál nyarat”;
- az iskolán kívüli nevelés leghatékonyabb formája a természetben történő táborozás, erdei iskolai program;
- a környezeti nevelés jelenleg nagymértékben függ az egyes tantárgyakat oktató pedagógusok hozzáállásától és szakmai felkészültségétől;
- az általános iskolai tankönyvek stílusa, szövegezése nehézkes, körülményes, gyakran hivataloskodó, pontatlan, dagályos, túlaktualizált, szűklátókörű, felszínes, technokrata szemléletű; nem ritkán a „mértéktelen fogyasztásra”, inkább a természet használatára és kiaknázására, mint annak megóvására ösztönöznek; bennük a természet, a tiszta víz és levegő mint érték csak elvértve jelenik meg; az ok-okozati összefüggések felismerésére kevésbé alkalmasak; soraik között csak nagyon halványan fedezhető fel az ökológiai jelenségek és törvényszerűségek megértése, felfedezése, illetve a környezet- és természetvédelmi problémák mögött rejlő ökológiai okok keresése;
- az ügy iránt elkötelezett, lelkes és felkészült pedagógusok gyakran elszigetelődnek, nem kapnak megfelelő támogatást, kisugárzásuk az összes tanulólétszámnak csak töredékére terjed ki, bizonyos esetekben az irigység vagy szűklátókörűség áldozataivá válnak;
- a középfokú oktatásban a helyzet a gimnáziumokban a legjobb, a szakmunkásképzésben a legrosszabb;
- a szakmunkásképzés céljait megfogalmazó általános szakmai tantervi előírásokból a környezeti nevelés szinte teljes mértékben hiányzik, az nem oktatási cél, csupán periférikusan megjelenő háttérismeret; azok a tantárgyak, amelyek a „környezetvédelmet” felvállalhatnák, szinte teljes mértékben hiányoznak, ha itt-ott megjelennek azok inkább munkavédelmi jellegűek;
- a szakközépiskolai oktatásban a környezeti oktatás-nevelés helyzete a szakmunkásképzésnél leírtaknál valamivel jobb és differenciáltabb;
- az ipari, műszaki jellegű szakközépiskolai oktatásban a környezeti problémák csak elvértve jelennek meg, de a mezőgazdasági, erdészeti és ezekhez hasonló oktatási intézményekben ez, vagy ennek lehetősége már megjelenik;
- a gimnáziumokban azokat az ismereteket, amelyek a környezet- és természetvédelmi magatartásforma kialakulásához szükségesek, elsősorban a biológia, kémia, földrajz, fizika, történelem és technika tartalmazza, vagy tartalmazhatná;
- a biológia a környezetbarát viselkedés kialakítását szolgálja, a kémia tankönyvek sok kívánnivalót hagynak maguk után, a földrajz megfelelő tanári munkával jól felhasználható, a technikai tantárgyakban egyelőre csak a lehetőségek vannak meg, a fizika a környezetvédelmi szempontokat figyelmen kívül hagyja, a történelemkönyvek mindene-

kelőtt eseménytörténeteket közvetítenek és sajnos megfélemeznek arról, hogy megemlítsék a „haladás árát”;

– a közismereti anyagok tanítása mellett nem jelenik meg a környezetbarát magatartási formák elsajátítása, a környezetvédelem melletti elkötelezés, a jogi és erkölcsi felelősségvállalás követelménye;

– ahol a helyzet az átlagosnál jobb, az általában a tanárok öntevékenységen múlik és személyi változás esetén gyakran „minden kezdődik előlről”;

– a szakmai oktatás alapvetően a vélt szakmai érdekeket szolgálja; a hulladék, a szennyezés, az anyaggal és energiával való pazarló gazdálkodás, a közös jövőért viselendő felelősség a tananyagokban alig-alig jelenik meg; jóval gyakoribb a környezetellenes megfogalmazás;

– a környezet-, de különösen a természetvédő magatartás még gyakran szégyellni (vagy titkolni) való;

– általános a fogalomzavar;

– környezetvédelem címszó alatt gyakran nem azt, hanem az ahhoz szükséges alapismereteket oktatják;

– a képzés horizontálisan és vertikálisan összehangolatlan, nem egymásra épülő, egymást gyakran átfedő, máskor hézagos és nem igazodik a gyakorlathoz;

– a környezeti oktatást egyesek konjunktúrális okokból kihasználják, ami másokban ellenérzést kelt;

– egyes iskolák lehetőségeiket túlbecsülik, mások adottságaikat nem használják ki megfelelően;

– bizonyos feladatokat csak decentralizálva, öntevékenyen, a helyi viszonyok ismeretében lehet elvégezni, de vannak olyanok, amelyekhez központi irányítás szükséges (ilyen pl. az alapfogalmak tisztázása és a tankönyvkiadás).

Az eddigiekből a feladatok nagy része egyértelműen megfogalmazható, nem derül ki azonban az, amit a pedagógusképzés terén kell tenni. E vonatkozásban legfontosabb teendők:

– a diákokat meg kell tanítani arra, hogy a környezeti rendszerek működését megértsék és azok fenntartásában aktívan vegyenek részt;

– ki kell alakítani a környezet iránti elkötelezettséget és személyes felelősségérzetet;

– a környezeti oktatás nem egyszerű ismeretközlés, hanem készségfejlesztés, nevelés, tudat- és magatartásformálás is;

– az oktatásnak, nevelésnek nem szabad személytelenné, arcnélkülivé válnia, a tanulás folyamatába be kell iktatni az érzelmeket és a személyes tapasztalatokat is;

– óvakodni kell attól, hogy a környezeti nevelés „katasztrófa-pedagógiává” váljék; a természetre való „rácsodálkozás” legalább olyan fontos, mint a környezet veszélyeztetésével és pusztításával való megismerkedés; a veszélyek bemutatása mellett a megoldási javaslatokat is be kell mutatni;

– a környezeti oktatás része kell, hogy legyen minden tantárgynak és minden nevelési szituációnak; át kell, hogy hassa az erkölcsi, egészségügyi, esztétikai és hazafias nevelési területeket is;

– addig, amíg a környezeti nevelés nem épül be minden tantárgy anyagába és amíg a pedagógusok döntő többsége erre felkészültté nem válik, szükség van összefoglaló környezet- és természetvédelem (például az ember és környezete című) tantárgyakra, tankönyvekre;

– igaz, hogy a környezeti képzés leghatékonyabban a kötelező foglalkozásokon valósítható meg, ugyanakkor teret kell biztosítani a gyakorlati tevékenységnek, a tanórákon kívüli foglalkozásoknak, amelyek színhelyei, illetve eszközei az erdei iskolák, a környezetvédelmi klubok, szakkörök, vetélkedők, természetvédelmi táborok, környezetvédelmi megmozdulások, tanulmányi kirándulások, esettanulmányok, bemutatóhelyek, múzeumok, kutatóhelyek, tanórán kívüli iskolai rendezvények, népfőiskolák, oktatóközpontok és tereptanulmányi központok lehetnek.

A környezeti oktatást, nevelést, képzést minden oktatási intézményben és az oktatás minden szintjén erősíteni, fejleszteni kell, illetve ahol még ilyen nincs (mintegy harminc ilyen egyetemi és főiskolai kar van), be kell vezetni, de a legfontosabb az óvodapedagógusok, tanítók és tanárok képzése. Ezt csak azoknak a tanároknak a képzése (önképzése) előzi meg, akik őket kiképezik.